

HOE INCLUSIEF IS ONZE ONTWIKKELINGS- SAMENWERKING?

Handicap in het Belgische ontwikkelingsbeleid

Het team en de vrijwilligersgroep
van Platform Handicap en Ontwikkelingssamenwerking
(PHOS)

nummer 69 – april 2012
www.mo.be

nummer 69 – april 2012 – www.mo.be/papers
[Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking?]

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. MO*papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Platform Handicap en Ontwikkelingssamenwerking is een erkende niet-gouvernementele organisatie. PHOS wil een bijdrage leveren aan de uitbouw van een inclusieve samenleving in ontwikkelingslanden. Personen met een handicap verdienen waardering en een evenwaardige plaats in de samenleving, ook in het Zuiden!

Redactieraad MO*papers: Saartje Boutsen (Vredeseilanden), Ann Cassiman (Departement Sociale en Culturele Antropologie, KU Leuven), Ludo De Brabander (Vrede), Ann De Jonghe (Wereldsolidariteit), Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Nathalie Holvoet (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer Universiteit Antwerpen), Huib Huyse (HIVA KULeuven), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Els Keytsman (Vluchtelingenwerk Vlaanderen), Hans Van de Water (VLIR-UOS), Didier Verbruggen (IPIS), Françoise Vermeersch (ABVV), Emiel Vervliet (hoofdredacteur MO*-papers), Koen Vlassenroot (UGent).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@mo.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het maandblad MO* en van de mondiale nieuwssite www.MO.be (i.s.m. het nieuwsagentschap IPS-Vlaanderen).

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

[inleiding]

Personen met een handicap hebben uiteraard recht op hun plaats in de samenleving, maar in de praktijk is dat recht niet gemakkelijk af te dwingen. Zeker in ontwikkelingslanden worden deze mensen vaak over het hoofd gezien en komen ze onvoldoende aan bod. Dikwijls zitten ze gevangen in een neerwaartse spiraal van armoede, uitsluiting en discriminatie. Leven met een beperking in die landen is een dagelijkse overlevingsstrijd. Ironisch genoeg wordt de groep van mensen met een handicap vaak uitgesloten van internationale hulp.

Op internationaal vlak groeit tegenwoordig wel het besef dat handicap ook een ontwikkelingskwestie is. Het idee van inclusieve ontwikkelingssamenwerking gaat uit van een rechtenbenadering, die personen met een handicap respecteert en streeft naar het bevorderen van een inclusieve samenleving in het Zuiden. Onder impuls van het VN-Verdrag voor de Rechten van Personen met een Handicap (2006) wordt steeds meer het verband gelegd tussen de Millenniumdoelstellingen voor Ontwikkeling en de rechten van personen met een handicap. Waar de Verenigde Naties, Europa en verschillende donorlanden het thema van handicap steeds meer integreren in hun eigen ontwikkelingsstrategieën, blijven acties aan Belgische zijde voorlopig uit. Toch zijn de noden in de bilaterale partnerlanden van België enorm hoog. Zo hebben personen met een handicap in Benin, de Democratische Republiek Congo (DRC), Oeganda, Rwanda en Tanzania het op alle domeinen moeilijker dan personen zonder een handicap. Het gebrek aan een doeltreffend beleid en aan voldoende capaciteiten voor uitvoering bemoeilijkt de toegang tot gezondheid, onderwijs, de arbeidsmarkt en sociale bescherming.

Foto: Gertrui Steyaert

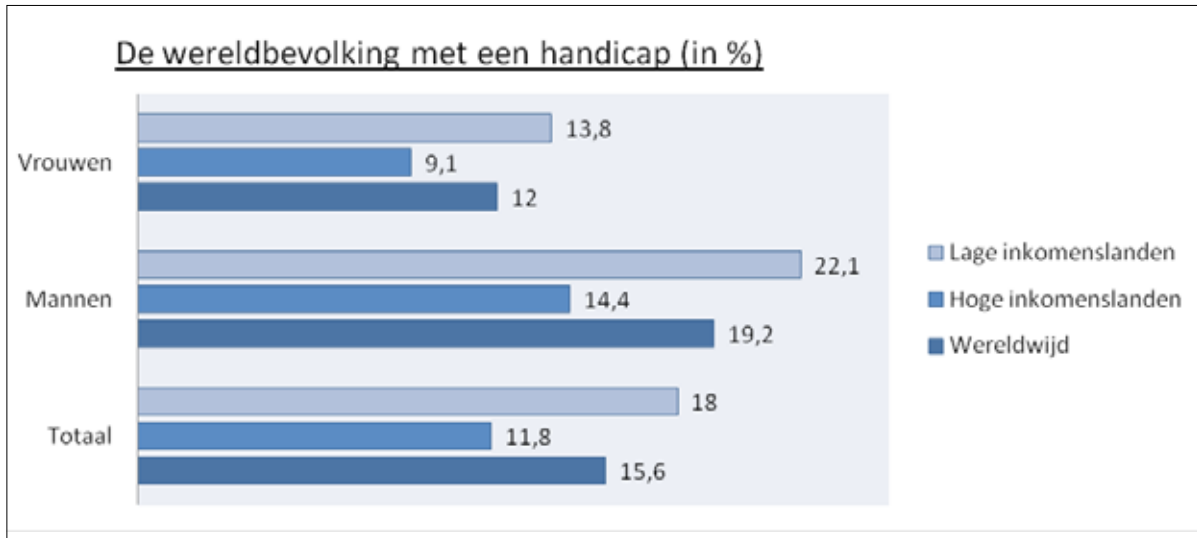
GELIJKE RECHTEN VOOR PERSONEN MET EEN HANDICAP IN DE NOORD-ZUIDVERHOUDINGEN?

Handicap in de ontwikkelingslanden

De officiële definitie van de Verenigde Naties beschouwt handicap als een koepelterm voor elke beperking of belemmering die de interactie tussen een individu (met een zekere medisch probleem) en zijn of haar omgeving negatief beïnvloedt. Uit het *World Report on Disability*, een onderzoek van de Wereldbank (WB) en de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) uit 2011, blijkt dat naar schatting 15% van de wereldbevolking, of 1 persoon op 7, leeft met een vorm van handicap. Dat maakt van mensen met een handicap de grootste minderheidsgroep ter wereld. Er zijn meer personen met een handicap in lage-inkomenslanden dan in hoge-inkomenslanden, respectievelijk 18 en 11,8% (zie Figuur 1). Figuur 2 illustreert dit verschil per categorie van handicap.

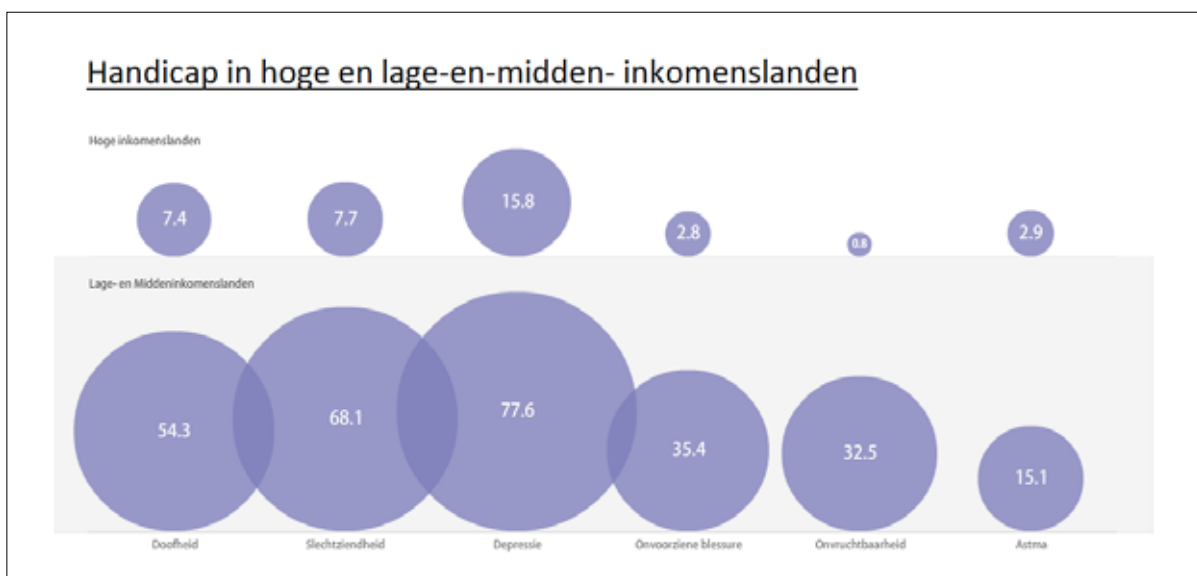
Volgens de Verenigde Naties leeft 80% van de personen met een handicap in ontwikkelingslanden onder de armoedegrens van 1,25 dollar per dag. Vaak zitten deze personen gevangen in een vicieuze cirkel. Enerzijds hebben mensen die in armoede leven minder toegang tot voldoende en gevarieerde voeding en tot medische zorg, waardoor de kans op een handicap groter wordt. Door uitsluiting van onderwijs, gezondheidszorg, politieke vertegenwoordiging en noodhulp, stijgt dan anderzijds de kans dat personen met een handicap in armoede terechtkomen. De kwetsbare positie in de samenleving wordt daarenboven versterkt door negatieve sociale connotaties, waardoor personen met een handicap onvoldoende worden gestimuleerd om een actieve rol op te nemen in de samenleving.

Figuur 1: Het aandeel van de wereldbevolking met een handicap, per inkomenscategorie van landen en per geslacht, in percentages

Bron: WB en WHO, 2011.

Figuur 2: Soorten van handicap per inkomenscategorie, in aantal miljoen¹

Bron: WB en WHO, 2011.

Een rechtenbenadering

Sinds het Decennium voor **Gehandicapten van 1983-1992** heeft het recht op participatie door personen met een handicap meer aandacht gekregen. Maar de successen uit die periode waren niet afdwingbaar en boden onvoldoende garanties voor de bekommernissen van personen met een handicap. Op **13 december 2006 kwam het VN-Verdrag voor de Rechten van Personen met een Handicap (VRPH)** tot stand. Het

VRPH bestaat uit het eigenlijke verdrag en een facultatief protocol, dat richtlijnen bevat om de naleving van het verdrag te controleren. Het verdrag zelf is al door 153 landen ondertekend en door 110 landen geratificeerd. Het facultatieve protocol is door 90 landen ondertekend en door 63 geratificeerd². België ondertekende het VRPH op 30 maart 2007 en ratificeerde het op 2 juli 2009.

Het VRPH zorgde voor een belangrijke kentering in de visie op personen met een handicap. De klemtoon verschoof van de medische behandeling en sociale bescherming naar een visie waarin personen met een handicap beschouwd worden als individuen met rechten die moeten worden gerespecteerd. Het VRPH kende geen nieuwe rechten toe, maar zorgde voor een herformulering van de bestaande rechten uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Nationale overheden en organisaties die het VRPH ondertekenen, verbinden zich ertoe inspanningen te leveren om de rechten van personen met een handicap te verzekeren, rekening met hen te houden bij het opstellen van het beleid en om elke mogelijke vorm van discriminatie te bestrijden.

De meeste artikels in het VRPH verwijzen naar de verantwoordelijkheden binnen de landsgrenzen. Voor het buitenlandse optreden van landen, en dus in externe hulp, bevat het verdrag twee belangrijke artikels: Artikel 11 en 32. Artikel 11 stelt dat de landen alle noodzakelijke acties moeten treffen voor de bescherming en veiligheid van personen met een handicap in crisissituaties, gewapende conflicten, humanitaire acties en natuurrampen. Artikel 32 stelt dat de internationale samenwerking inclusief en toegankelijk moet zijn voor personen met een handicap. Ondersteunen van wetenschappelijk onderzoek, uitwisselen van informatie en technische kennis, capaciteitsopbouw en het voorzien van technische en economische steun worden hierbij naar voor geschoven.

Ontwikkelingssamenwerking, Millenniumdoelstellingen en handicap?

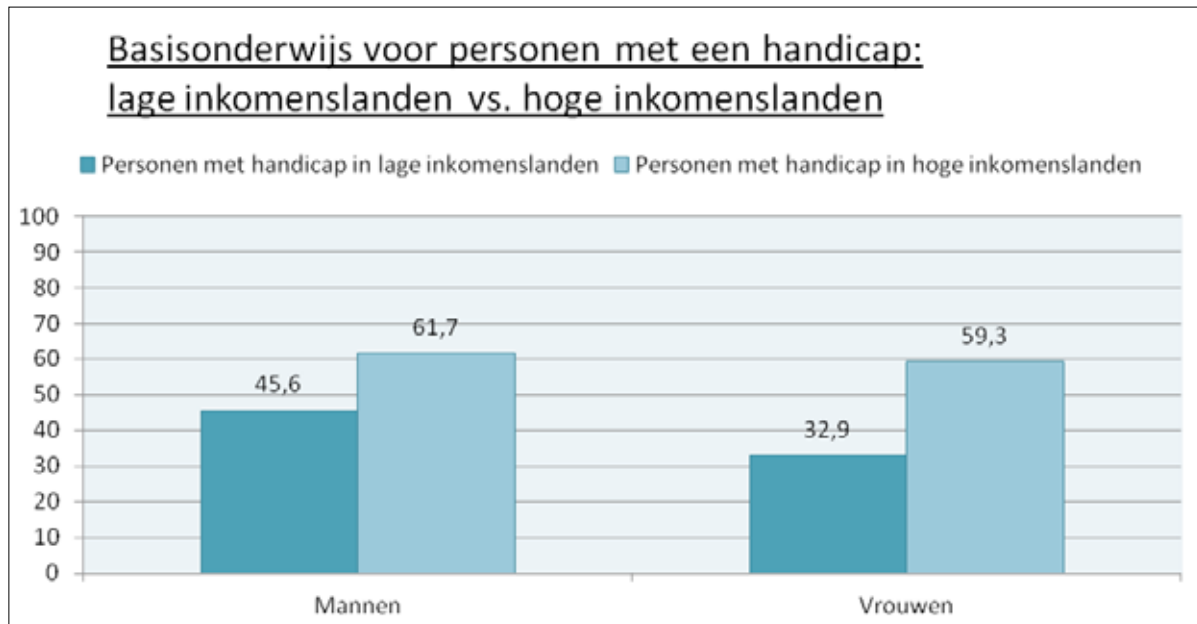
In 2000 ondertekenden 189 regeringsleiders de Millenniumverklaring, die acht Millenniumdoelstellingen voor Ontwikkeling vastlegde. Die verklaring is het meest ambitieuze wereldwijde initiatief om armoede te reduceren en wil tegen 2015 cruciale wereldproblemen aanpakken op acht domeinen. Handicap staat echter niet vermeld in de doelstellingen en evenmin in de indicatoren of de uitvoeringsplannen van de Millenniumdoelstellingen. Nochtans kunnen de Millenniumdoelstellingen de toegang van personen met een handicap tot onderwijs, werkgelegenheid, huisvesting, transport, gezondheidszorg en rehabilitatie verbeteren. Op basis van het VRPH hebben personen met een handicap tegelijk recht op hun plaats in de samenleving. De Millenniumverklaring en het VRPH kunnen dus niet los van elkaar worden gezien. Gezien het grote aantal personen met een handicap in ontwikkelingslanden is het niet mogelijk om de Millenniumdoelstellingen te bereiken als de noden van deze doelgroep onbeantwoord blijven.

Er is ook een fundamenteel verband tussen elke Millenniumdoelstelling en handicap. Bij het uitroeien van honger en armoede (Millenniumdoelstelling 1), kunnen we niet om het feit heen dat armoede handicap veroorzaakt en dat mensen met een handicap armoede en honger intensiever ervaren. Hoewel handicap verschillende oorzaken heeft, zijn er aspecten aan structurele armoede die de kansen op handicap aanzienlijk verhogen. Ondervoeding veroorzaakt gezondheidsproblemen, wat kan leiden tot blindheid (wegens gebrek aan vitamine A) of een vertraagde mentale ontwikkeling

(wegens gebrek aan jodium). Het wonen in krottenwijken en vluchtelingenkampen draagt eveneens bij tot de verspreiding van ziektes. Een moeilijke toegang tot medische diensten, verkeerde of niet behandelde ziektes, ongezonde werkomstandigheden, burgeroorlogen en een slechte wegeninfrastructuur verhogen ook de kansen op een handicap. Wegens de verhoogde kosten voor hun medische behandeling en uitsluiting van het economische en sociale leven, hebben mensen met een handicap weinig rooskleurige vooruitzichten om aan armoede te ontsnappen. Handicap gaat bovendien samen met extra directe kosten (gedragen door het individu of de overheid) en indirecte kosten zoals een verlies aan inkomen. En toch worden personen met een handicap zelden of niet vermeld in internationale en nationale plannen van armoedebestrijding. Zonder handicap in rekening te brengen bij de plannen om armoede aan te pakken, heeft Millenniumdoelstelling 1 dus maar weinig kans op slagen.

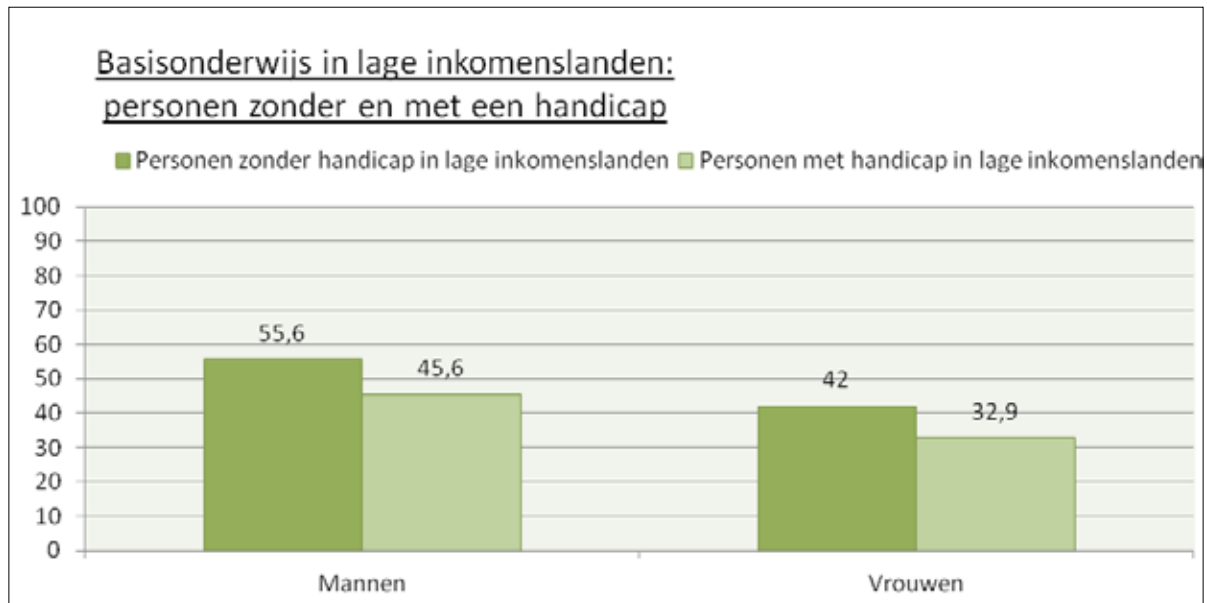
Volgens Millenniumdoelstelling 2 moet eind 2015 basisonderwijs voor iedereen gewaarborgd zijn. Om die doelstelling te bereiken, moeten kinderen met een handicap ook toegang vinden tot onderwijs. Maar voor die doelgroep is het ideaal van universeel basisonderwijs nog lang niet bereikt. Personen met een handicap in lage-inkomenslanden volgen minder school dan personen met een handicap in hoge-inkomenslanden (zie Figuur 3). Er is ook een opvallend contrast tussen het aantal mensen zonder en met een handicap die in lage-inkomenslanden de basisschool voltooien, vooral dan bij de vrouwen (zie Figuur 4).

Figuur 3: Personen met een handicap die het basisonderwijs voltooien in lage- en hoge-inkomenslanden, per geslacht en in percentage

Bron: WB en WHO, 2011.

Figuur 4: Personen in lage-inkomenslanden zonder en met een handicap die het basisonderwijs voltooiën, per geslacht en in percentage

Bron: WB en WHO, 2011.

EVOLUTIES IN DE INTERNATIONALE CONTEXT

Op het internationale niveau zijn duidelijk veranderingen aan de gang. Verschillende instellingen binnen de Verenigde Naties, de Europese Unie en de afzonderlijke donorlanden verrichten onderzoek, schrijven publicaties en zetten stappen naar een inclusief ontwikkelingsbeleid.

Verenigde Naties³

Het VRPH betekende een belangrijke stap. Zowel binnen als buiten de Verenigde Naties is het VRPH overduidelijk de motor tot verandering en een juridisch middel om de gelijke rechten van personen met een handicap af te dwingen. De Algemene Vergadering nam in 2009 en 2010 twee resoluties aan waarbij de toegankelijkheid van ontwikkelingssamenwerking noodzakelijk werd geacht om de Millenniumdoelstellingen te realiseren. In 2011 werden de genomen stappen daartoe geëvalueerd. En in september 2013 zullen wereldleiders en ngo's op een VN-topoverleg over handicap en ontwikkelingssamenwerking concrete actieplannen formuleren in het licht van de Millenniumdoelstellingen en de periode na 2015.

Ook de VN-Mensenrechtenraad, een internationaal orgaan ter bevordering van de mensenrechten, doet inspanningen om de gelijke rechten voor personen met een handicap wereldwijd te beschermen. Dit orgaan, waarvan België lid is tot eind 2012,

nam in april 2010 en april 2011 resoluties en besluiten aan die alle betrokken partijen herinnerden aan het belang van een inclusief ontwikkelingsbeleid in het kader van het VRPH.

De Wereldbank is voor de handicapsector op veel vlakken een belangrijke bondgenoot binnen de Verenigde Naties. De WB ondersteunt niet alleen ontwikkelingsprojecten voor personen met een handicap, maar is ook actief op het vlak van gegevensverzameling, de opbouw van technische expertise en kennisuitwisseling. Samen met de Wereldgezondheidsorganisatie bracht de WB in 2011 het eerste 'World Report on Disability' uit. Dat document schetst de situatie voor personen met een handicap in 69 landen en baseert zich op de meest betrouwbare gegevens en de medewerking van 380 deskundigen. Het rapport gaat uit van het non-discriminatieprincipe en legt daarbij uitgesproken de nadruk op de barrières die een volwaardige participatie van personen met een handicap aan de samenleving verhinderen. Het formuleert ook aanbevelingen voor overheden en andere belanghebbenden.

Europese Unie⁴

Ook op Europees niveau kan inclusieve ontwikkelingssamenwerking op steeds meer belangstelling rekenen. Op 23 december 2010 ratificeerde de Europese Unie het VRPH. Bijgevolg kwamen bestaande initiatieven in een hogere versnelling waardoor in een tijdspanne van ruim een jaar belangrijke stappen zijn gezet.

De voorloper van *EuropeAid* voerde in 2010 in opdracht van de Europese Commissie een studie uit over de toegankelijkheid van de Europese ontwikkelingssamenwerking. Hieruit bleek dat er de bilaterale samenwerking van de Europese Commissie te weinig aandacht had voor handicap. Een belangrijke reden hiervoor was het gebrek aan tijd en middelen. Er was ook onvoldoende specifieke kennis over handicap en de integratie ervan in de ontwikkelingssamenwerking. Projecten door ngo's en projecten gefinancierd door de Europese Commissie scoorden beter. Daarnaast formuleerde de studie aanbevelingen zoals het promoten van de rechten van personen met een handicap op internationale fora en in diplomatieke betrekkingen door de Europese Unie. Er werd ook aangeraden om een tweesporigenadering te hanteren in de uitvoering van het VRPH. Daarbij worden enerzijds personen met een handicap geïntegreerd in mainstream projecten en worden anderzijds de handicapspecifieke noden aangepakt. Tot slot werd gepleit om aandacht te schenken aan de verbetering van kennis en expertise, zodat handicap in ontwikkelingssamenwerking beantwoordt aan de principes van het VRPH.

Niet alleen de Europese Commissie maar ook het Europees Parlement kan de rechten van personen met een handicap op de agenda plaatsen. In de Paritaire Parlementaire Vergadering ACS-EU zetelen leden van het Europees Parlement en vertegenwoordigers uit de ACS-regio (Afrika, het Caribisch Gebied en de Stille Oceaan). Het is een raadgevend orgaan dat resoluties kan aannemen en aanbevelingen doet. Deze vergadering komt twee keer per jaar samen, afwisselend in Europa en in een ACS-land. Tijdens de bijeenkomst van november 2011 in de Togolese hoofdstad Lomé werd unaniem een resolutie goedgekeurd over de rechten van personen met een handicap in ontwikkelingslanden. Dit was een sterk signaal ten voordele van inclusieve ontwikkelingssamenwerking. Europarlementslid Catherine Bearder (Verenigd Koninkrijk) en parlements lid Musikari Kombo (Kenia) schreven mee aan het voorstel

dat werd gedragen door parlementsleden, ministers, ngo's en handicaporganisaties. De resolutie gaf aanbevelingen voor Europa en de ACS-staten over de uitvoering van het VRPH. De vooruitgang hiervan zal alle twee jaar worden geëvalueerd. De vergadering erkende de noodzaak van inclusieve ontwikkelingssamenwerking om de Millenniumdoelstellingen te bereiken en duidde onderwijs voor kinderen met een handicap aan als prioritair werkdomein.

Donorlanden

In afzonderlijke donorlanden kunnen we verschillende inspanningen vaststellen om handicap te integreren in het ontwikkelingsbeleid. Australië maakte zijn ontwikkelingsbeleid voor 2009-2014 volledig inclusief door een consultatieproces op te zetten bij de Australische handicapgemeenschap en handicaporganisaties in zijn partnerlanden. Bovendien was Australië het enige land dat van zijn strategisch document ter zake ook versies voorziet in onder andere grote lettertypes en in brailleschrift.

Binnen Europa zijn de Scandinavische landen het vermelden waard. Al in de tweede helft van de jaren 1990 werd handicap als transversaal thema opgenomen in het Zweedse, Finse en Noorse ontwikkelingsbeleid. Concreet betekent dit dat handicap in elk project stapsgewijs (analyse, planning, uitvoering, opvolging en evaluatie) wordt geïntegreerd. Ook is er aandacht voor de fysieke toegankelijkheid en zijn budgetten voorzien voor de bijstand aan personen met een handicap.

Oostenrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Ierland en de Verenigde Staten hebben ervoor gekozen om een paper op te stellen over handicap en ontwikkelingssamenwerking. De graad van inclusie varieert. Ierland koos ervoor om zich uitsluitend te richten op handicapspecifieke onderwerpen zoals preventie van blindheid en het verwijderen van landmijnen. Oostenrijk en Duitsland stelden respectievelijk in 2005 en 2006 een discussietekst op waarin de ontwikkelingssamenwerking wordt uitgevoerd via de tweesporenbenadering.

Nieuw-Zeeland volgt nog een andere weg: de Nieuw-Zeelandse handicaporganisaties hebben bevoegdheid gekregen om zelf ontwikkelingsprojecten op te zetten. Japan geeft dan weer steun aan lokale handicaporganisaties in ontwikkelingslanden.

Inclusieve ontwikkelingssamenwerking kent allerlei vormen en gezichten. Het vastleggen van handicap als transversaal thema is bijvoorbeeld een meer afdwingend recht dan het opstellen van een paper of steun aan handicaporganisaties. Maar welke aanpak men ook verkiest, het is belangrijk om de uitvoering in concrete actieplannen te verzekeren en daarbij een mensenrechtenbenadering te garanderen.

EN DE BELGISCHE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING?

Analyse van beleidsdocumenten

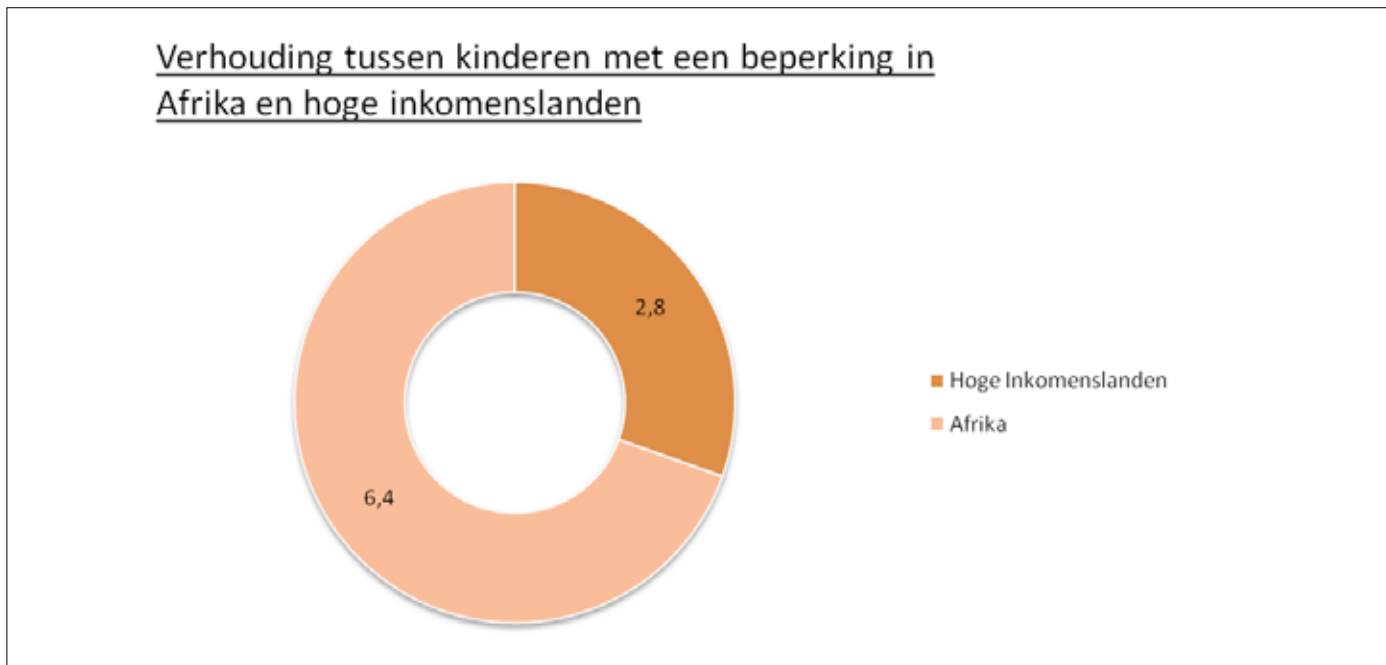
Binnen de Belgische ontwikkelingssamenwerking bestaan er geen specifieke beleidsdocumenten of richtlijnen over het thema handicap. De beleidsdocumenten worden opgesteld door de Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking (DGD) van de FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. De laatste vier jaarverslagen van DGD (2007, 2008, 2009, 2010) maken geen melding van personen met een handicap of van inspanningen die zijn gedaan voor de inclusie van personen met een handicap. Enkel in het jaarverslag van 2009 kwam de specifieke moeilijkheid van kinderen met een beperking binnen het onderwijs ter sprake in verband met het bereiken van de tweede Millenniumdoelstelling.

Ook in de strategienota's over de prioritaire sectoren en de transversale thema's staat handicap niet expliciet opgenomen. Volgens de WHO leeft er in de ontwikkelingslanden een groot aantal kinderen met een handicap. Zeker in verhouding met kinderen in hoge-inkomenlanden is het verschil enorm groot (zie Figuur 5). Je zou dus verwachten dat er in de nota over onderwijs en vorming (2002) wordt verwezen naar handicap. Toch blijkt dat er geen bijzondere inspanningen worden geleverd voor deze doelgroep. De Belgische ontwikkelingssamenwerking heeft ook beleidsnota's opgesteld over het recht op gezondheidszorg (2008) en seksuele en reproductieve gezondheid (2007). Hoewel dit doorgaans de meest voor de hand liggende domeinen zijn waarbij handicap kan worden vermeld, gebeurt dit in geen van beide. Enkel in de strategienota over kinderrechten (2008) werd het verband met handicap aangehaald.

Deze nota stelde dat partnerlanden aangemoedigd worden om zowel aangepaste zorg te verstrekken voor kinderen met een beperking als een geïntegreerde aanpak van het concept handicap in de gezondheidszorg te voorzien. De strategienota kinderrechten doet ook de aanbeveling om onderwijs voor iedereen toegankelijk te maken, “gehandicapte kinderen inbegrepen”⁵.

België heeft nog geen strategie uitgedacht voor het uitvoeren van een inclusief ontwikkelingsbeleid dat aansluit bij de noden van personen met een handicap. Deze uiterst kwetsbare doelgroep blijft onzichtbaar in de beleidsdocumenten en strategische nota’s. Bijgevolg krijgen personen met een handicap onvoldoende aandacht en dreigen ze uitgesloten te worden van Belgische ontwikkelingshulp.

Figuur 5: Verhouding tussen het aantal kinderen met een handicap (0-14 jaar) in Afrika (6,4%) en in hoge-inkomenslanden (2,8%)

Bron: WB en WHO, 2011.

Geen geld voor personen met een handicap

Ook als we de cijfers erbij halen, tonen de financiële middelen voor projecten aan dat personen met een handicap geen prioritaire doelgroep vormen. Het Belgisch verslag over de uitvoering van het VRPH (augustus 2011) stelt dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking in 2009 en 2010 respectievelijk 7.585.000 en 7.071.000 euro besteedde aan projecten ter bevordering van de rechten van personen met een handicap. In vergelijking met de totaal uitgegeven officiële ontwikkelingshulp (ODA) komt dit voor 2009 neer op 0,41% van het totale uitgegeven bedrag en voor 2010 op 0,31%⁶. Vrijwel alle bedragen die de Belgische ontwikkelingssamenwerking besteedt aan handicap, komen terecht bij ngo’s. Op twee gevallen na, is dit geld voornamelijk gericht op handicapspecifieke ngo’s. Tot die groep behoren onder andere Caraes, Sensorial Handicap Cooperation, IF Child Help Belgium en Licht voor de Wereld.

Daarnaast is Handicap International een grote en bekende speler op het gebied van specifieke hulp als preventie, rehabilitatie en noodhulp aan personen met een handicap. Naast die financiële steun voor ngo's was er ook financiering voor twee sensibiliseringsprojecten over handicap en ontwikkelingssamenwerking. Voorts waren er in het budget voor humanitaire noodhulp middelen voorzien voor Handicap International. Hoewel de cijfergegevens over handicap in de Belgische ontwikkelingssamenwerking beperkt zijn, kunnen we toch twee belangrijke elementen vermelden: allereerst zijn de middelen voor projecten in verband met handicap beperkt en loopt de steun slechts op een indirecte manier, via ngo's. Het uitsluitend steunen van handicapspecifieke projecten betekent ten tweede dat de tweesporigenadering noch in de bilaterale werking noch in het middenveld wordt gestimuleerd.

Inspanningen voor de mensenrechten en signalen vanuit het terrein

Het zou echter voorbarig zijn om te besluiten dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking absoluut geen perspectieven biedt voor personen met een handicap. Hoewel handicap voorlopig niet hoog op de agenda staat, kan de integratie van handicap binnen het bestaande Belgische beleid wel degelijk ingang vinden. België beschouwt de bescherming van de universele mensenrechten immers als prioritair. België zetelt sinds mei 2009 in de VN-Raad voor Mensenrechten en behoudt deze positie tot eind 2012. In zijn internationale optreden spoort de Dienst Mensenrechten van de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken andere landen aan om het VRPH te ratificeren. Daarnaast brengt de federale regering jaarlijks schriftelijk verslag uit aan de Kamer en de Senaat over de mensenrechtensituatie in de partnerlanden van de Belgische Ontwikkelingssamenwerking. Die verslagen verwijzen regelmatig naar de precaire situatie van personen met een handicap. Zo verwees het verslag inzake mensenrechten in de partnerlanden van België in 2010 bijvoorbeeld duidelijk naar de discriminatie van personen met een handicap⁷. België moet in zijn inspanningen voor de universele mensenrechten idealiter meer tegemoet komen aan de noden van personen met een handicap.

Naast het beleidsniveau speelt het uitvoerende niveau ook een cruciale rol. Ondanks de beperkte aandacht voor personen met een handicap binnen het beleidskader gebeuren er op het terrein inspanningen om projecten inclusief te maken. In Burundi wordt de Belgische interventie bijvoorbeeld afgestemd op de Burundese onderwijsstrategie. In het sectorieel plan van onderwijs wordt het aspect handicap daarbij duidelijk aangekaart. Ook op het vlak van de infrastructuur houdt het Belgisch Ontwikkelingsagentschap, het uitvoerend agentschap voor ontwikkelingssamenwerking op het federale niveau, rekening met de toegankelijkheid voor personen met een handicap. In de onderwijsprojecten in onder andere Palestina en Cambodja zijn bij de bouw van scholen systematisch hellingen voorzien in het ontwerp van scholen, toilettenblokken en de opleidingscentra van leerkrachten. Het formuleren van een duidelijke beleidsstrategie biedt nochtans de enige waarborg voor een systematische en geheel inclusieve ontwikkelingssamenwerking.

DE BETEKENIS VAN HET BELGISCH BELEID VOOR PERSONEN MET EEN HANDICAP IN VIJF PARTNERLANDEN

Er bestaat een schril contrast tussen het gebrek aan aangepaste (internationale) hulp en de noden van personen met een handicap in het Zuiden. Een onderzoek in vijf bilaterale partnerlanden van de Belgische ontwikkelingssamenwerking maakte het mogelijk om het beleid inzake gezondheid, onderwijs, werkgelegenheid en sociale bescherming aan de realiteit te toetsen vanuit de leefwereld van personen met een handicap. Voor de volledige resultaten verwijzen we naar het PHOS-rapport dat in maart 2012 is verschenen. Tijdens het jaar 2011 zijn enquêtes en focusgesprekken afgenomen in Benin, de Democratische Republiek Congo (DRC), Oeganda, Rwanda en Tanzania. Deze informatie werd aangevuld met een *desk study*.

Negatieve beeldvorming en gebrekkige kennis

De definities die landen hanteren om handicap te beschrijven zijn zeer divers. In Benin en de DRC is er geen eenduidige formulering gevonden. Verwijzing naar participatie in de samenleving is aanwezig in de definities van Oeganda en Tanzania en in mindere mate in die van Rwanda. Toch blijkt in alle landen de medische benadering te overheersen in de maatschappelijke perceptie van handicap. Zo bleek uit de focusgroep in Oeganda dat handicap in de praktijk veelal wordt gelijkgesteld aan mensen met een lichamelijke beperking. In de centrale regio van Oeganda spreken ze van *mulema*, wat letterlijk vertaald 'lamme' betekent. In de focusgroep waarvan de meesten in en rond Kinshasa wonen, spreekt men van *ebosono*, een term die eveneens verwijst naar motorische handicap in het Lingala. Daarnaast gaven alle respondenten een zeer hoge mate van stigmatisering aan en zijn de benamingen hoofdzakelijk pejoratief, waarbij het type van handicap ook een rol speelt. In Benin werd verwezen naar schaamte en 'monsterachtigheid' en Oegandese respondenten vermeldden dat handicap vaak in verband wordt gebracht met hekserij of vervloeking door voorouders. In alle landen worden personen met een handicap gezien als tweederangsburgers, die geen actieve rol kunnen opnemen in de samenleving.

Die negatieve beeldvorming is deels te wijten aan een gebrek aan gepaste sensibilisering en kennis. Tot slot heerst er ook een enorm tekort aan statistieken over personen met een handicap. Zo zijn de schattingen van het aantal personen met een handicap niet altijd even recent, betrouwbaar of zelfs bekend. Opvallend is ook dat de nationale tellingen het aantal personen met een handicap onderschatten in vergelijking met de bevindingen van de Wereldgezondheidsorganisatie (zie Tabel 1). De definitie van handicap verschilt immers van land tot land.

Tabel 1: Geschatte percentages van handicapprevalentie in de bevolking per land

Land	Schatting personen met een handicap	Bron en datum
Benin	2,6 %	Institut National de la Statistique et de l'Analyse Economique du Bénin (2003).
D.R. Congo	?	
Oeganda	16 %	Uganda Bureau of Statistics (2009)
Rwanda	5 %	Thomas (2005). Mainstreaming disability in development: Country-level research. Rwanda country report, Disability Knowledge and Research (KaR)
Tanzania	7,8 %	Tanzania National Bureau of Statistics (2008), Disability Survey Report.
Wereldwijd	15 %	WHO en WB (2011)

De belangrijkste actoren

Een stakeholders-analyse wijst uit dat de bevoegdheden bij de overheid over het thema handicap enorm versnipperd zijn over verschillende ministeries. Dit wordt in Tanzania, Oeganda en Rwanda deels opgevangen doordat een bepaald departement of ministerie een leidinggevende rol opneemt. Bovendien bestaan in die drie landen ook nationale raden die een controlerende en/of uitvoerende functie vervullen. Dergelijke bevoegde ministeriële departementen of organen ontbreken in Benin en de DRC.

De invloed van organisaties van personen met een handicap op het beleid is niet bijzonder groot. In Oeganda is er wel een sterke koepelorganisatie: de *National Union of Disabled Persons Uganda* (NUDIPI) bestaat sinds 1987 en geldt als een van de sterkste handicaporganisaties op het Afrikaanse continent. Gelijkaardige koepels bestaan ook in Rwanda, Tanzania en Benin, maar zij hebben onvoldoende capaciteit om op het beleid te wegen.

In alle vijf landen worden de handicaporganisaties echter onvoldoende betrokken bij het opstellen van beleidsplannen en wetteksten. Indien ze wel actief kunnen deelnemen, gebeurt dit slechts in de laatste fase van het beleidsproces. Bijgevolg is er weinig ruimte voor constructieve input en worden de noden van personen met een handicap onvoldoende beantwoord. De externe invloed van internationale actoren is wisselend. Zo voeren internationale ngo's (samen met handicaporganisaties) overheidsvervangende taken uit en zijn deze soms de enige bron van ondersteuning. Dit laatste is bijzonder duidelijk in het geval van de DRC. Externe invloeden kunnen ook uitmonden in een duurzame versterkte organisatie. Dit bleek bijvoorbeeld uit de bijdrage die *African Decade* betekende voor de vorming van een *National Steering Committee* in Rwanda (dat later mee opging in een controleorgaan in de vorm van een nationale raad).

Tussen discours en realiteit: beleid voor en door personen met een handicap?

Handicap komt beleidsmatig op drie manieren aan bod: het VRPH, de wetteksten en de participatie van personen met een handicap aan het beleid. In alle landen is het VRPH ondertekend tussen 2008 en 2011. Uitgezonderd in de DRC is het verdrag ook overal geratificeerd. Dit is echter zeer recentelijk gebeurd en voorlopig betekent dit ook nog maar weinig in de praktijk. Toch zijn dergelijke initiatieven belangrijk om handicap op de agenda te houden en dit kan leiden tot een versnelling in het proces ter bevordering van een inclusieve maatschappij. Zo vormde de ratificatie van het VRPH in Tanzania een katalysator voor de opmaak en goedkeuring van de *Persons with Disability Act* in 2010.

Ten tweede wordt handicap met wisselend succes opgenomen in wetteksten. Behalve in Tanzania verwijst de grondwet in alle landen specifiek naar personen met een handicap. Op nationaal niveau is er vooral in de DRC weinig juridische bescherming voor personen met een handicap. Maar het opnemen van handicap in een algemene wetgeving biedt niet noodzakelijk de garantie dat adequate bescherming wordt geboden. In Tanzania, Oeganda en Rwanda bestaan specifieke wetten voor personen met een handicap⁸ (zie Tabel 2). Maar ondanks het bestaan van een algemeen of gericht beleid worstelt elk land met de uitvoering. De belangrijkste oorzaken zijn onvoldoende capaciteit binnen de nationale en lokale instellingen, gebrek aan urgentie en financiële middelen. Daarnaast worden de wetteksten in alle landen onvoldoende toegankelijk gemaakt, waardoor personen met een handicap niet op de hoogte zijn van hun rechten en niet weten welke diensten er voorzien zijn (als die al bestaan).

Ten derde is de deelname van personen met een handicap aan het politieke bestel veeleer beperkt. Zo worden handicaporganisaties niet of onvoldoende betrokken bij het opstellen van beleidsteksten en beleidsplannen. Toch komen personen met een handicap in Tanzania, Oeganda en Rwanda aan bod op het parlementaire niveau en is er sprake van politieke vertegenwoordiging. In Oeganda en Rwanda is die vertegenwoordiging wettelijk bepaald, respectievelijk via een quotum (Oeganda) en één vertegenwoordiger die wordt aangesteld (Rwanda). In Rwanda bestaat sinds 2010 zelfs een wet die onder andere de politieke rechten van personen met een handicap erkent en stemprocedures voorziet indien men verhinderd is om een stem uit te brengen⁹. In de DRC en in Benin ontbreken dergelijke bepalingen.

Tabel 2: Overzicht van de rechten van personen met een handicap per land¹⁰.

	Benin	D.R. Congo	Oeganda	Rwanda	Tanzania
Wettelijk kader algemeen					
<i>Ratificering VRPH</i>	X		X	X	X
<i>Specifieke verwijzing naar personen met een handicap in de grondwet</i>	X	X	X	X	
<i>Afzonderlijke wet voor personen met een handicap</i>			X	X	X
<i>Recht op politieke vertegenwoordiging</i>			X	X	
Wettelijk kader gezondheidszorg					
<i>Specifieke vermelding van het recht op gezondheidszorg voor personen met een handicap in wetten</i>	X		X	X	X
Wettelijk kader onderwijs					
<i>Specifieke vermelding van het recht op basisonderwijs voor personen met een handicap in wetten</i>			X	X	X
<i>Specifieke vermelding van het recht op secundair onderwijs voor personen met een handicap in wetten</i>					
<i>Specifieke vermelding van het recht op hoger onderwijs voor personen met een handicap in wetten</i>					
Wettelijk kader werkgelegenheid en sociale bescherming					
<i>Specifieke vermelding van het recht op werk voor personen met een handicap in wetten</i>	X	X	X	X	X
<i>Specifieke vermelding van het recht op algemene sociale bescherming voor personen met een handicap in wetten</i>					

Gezondheidszorg

België beschikt over veel expertise in de gezondheidszorg, een prioritaire sector sinds de Wet op de Internationale Samenwerking van 1999. Ook in Benin, Rwanda en Oeganda worden Belgische inspanningen geleverd om de toegankelijkheid en de kwaliteit van de dienstverlening in de gezondheidssector te verbeteren. De gezondheidszorg is (samen met onderwijs) het domein waarin de rechten van personen met een handicap het meest worden erkend, hoewel er ook hier nog ernstige tekorten zijn. Dit kunnen wij besluiten op basis van de bestaande wetgeving (zie Tabel 2), beleidsplannen en initiatieven vanuit de overheid, de afgenomen enquêtes en focusgesprekken. Volgens alle respondenten wordt preventie van handicap binnen het nationale beleid als belangrijkste prioriteit beschouwd. Dat is bijvoorbeeld duidelijk in de programma's voor kosteloze vaccinatie met extra aandacht voor kinderen en zwangere vrouwen. De fysieke toegankelijkheid tot medische diensten, rehabilitatie en bijstand staan daarentegen onvoldoende op de agenda. Er zijn goede intenties vanwege de overheid in de vorm van wetten of bijzondere fondsen die een tegemoetkoming trachten te voorzien, zoals een Fonds voor Behoeftigen (Benin), kosteloze rehabilitatieprogramma's bij gezondheidscentra van de overheid (Oeganda) en kostendrukkende initiatieven waaronder een budget voor referentieziekenhuizen en een wet op gezondheidsmutualiteit (Rwanda).

In de praktijk botsen die goede intenties echter op onvoldoende capaciteit en budget. Personen met een handicap zijn voor hun medische zorg daardoor ook afhankelijk van handicaporganisaties en internationale ngo's. Bovendien is er een enorme kenniskloof en zien de respondenten een gebrek aan sensibilisering op twee niveaus. Enerzijds is er te weinig sensibilisering bij het ziekenhuispersoneel, waardoor personen met een handicap nog veel discriminatie ervaren. Anderzijds is er ook een gebrek aan bewustmaking bij personen met een handicap zelf, waardoor zij niet op de hoogte zijn van de beschikbare diensten waarop ze recht hebben. Gezondheid blijft met andere woorden een zeer dure en selectieve aangelegenheid. In alle landen waren de hoge financiële kosten voor passende medische hulp een van de hoofdbekommernissen van de respondenten. Uit de focusgesprekken bleek dat enkel diegenen die toegang hebben tot bepaalde diensten of tot mensen met voldoende financiële middelen en informatie, hun medische noden beantwoord zien.

Onderwijs

Ook onderwijs en opleiding is een prioritaire sector voor de Belgische ontwikkelingssamenwerking en België heeft zich verbonden om bij te dragen tot de realisatie van de tweede Millenniumdoelstelling 'Onderwijs voor iedereen tegen 2015'. Samen met andere partners voert België in maar liefst tien landen interventies uit in de onderwijssector, zo ook in de DRC en in Oeganda.

In de vijf door ons onderzochte landen gelden er voor kinderen met een handicap niet alleen fysieke maar ook sociale barrières voor de toegang tot de schoolbanken. Scholing is echter een basisvereiste voor de ontwikkeling van de intellectuele en sociale vaardigheden van een kind en inclusief onderwijs verhoogt aanzienlijk de toekomstige arbeidskansen. In het wettelijk kader van de DRC en Benin staat het recht op onderwijs voor kinderen met een handicap zelden of slechts impliciet opgenomen. Dat recht is wel voorzien in Oeganda, Rwanda en Tanzania (zie Tabel 2). Een mooi voorbeeld van inclusief basisonderwijs vinden we in Rwanda met de zogenaamde *Child Friendly*

Schools, een inclusief onderwijsmodel van UNICEF dat de Rwandese overheid wil invoeren in alle scholen. Een van de criteria voor zo een school is immers gericht op toegankelijke infrastructuur. In de praktijk blijkt echter dat zelfs in Rwanda het huidige onderwijsaanbod niet voldoet aan de behoeften van kinderen met een handicap. In alle landen worden vergelijkbare problemen gemeld, al zijn die in het ene land problematischer dan in het andere: fysieke ontoegankelijkheid van scholen wegens de grote afstand en andere belemmeringen, onaangepast openbaar vervoer en een onaangepaste schoolinfrastructuur, onaangepast lesmateriaal, onvoldoende kennis en bewustzijn bij de leerkrachten, onbetaalbare of gebrekkige hulpmiddelen voor kinderen (zoals rolstoelen voor kinderen met een motorische beperking), communicatieproblemen (bij kinderen met een auditieve of een visuele beperking) en een stigmatiserende houding vanuit de gemeenschap, medeleerlingen, leerkrachten en ouders. Al die barrières hebben overduidelijk een negatieve impact op de scholing van kinderen met een handicap.

Ondanks de terechte belangstelling voor inclusief basisonderwijs hebben kinderen met een handicap ook nood aan toegang tot de hogere onderwijsniveaus om zichzelf volledig te kunnen ontplooiën en hun maatschappelijke positie te verbeteren. Dit blijft echter in veel landen een pijnpunt. Enkel in Oeganda en Benin bestaat er een beleid op het vlak van secundair onderwijs en in Benin is dat slechts in zeer beperkte mate daadwerkelijk voorzien. Hoger onderwijs wordt nog minder prioritair geacht dan het secundair onderwijs. De aanwezigheid van beroepsopleidingen is niet overal even duidelijk. In Benin, de DRC en Tanzania werden voorbeelden gegeven van opleidingscentra en werkplaatsen waar jongeren een beroep kunnen leren zoals houtbewerker of naaister, maar dit wordt zeker niet op brede schaal georganiseerd. Nochtans zouden specifieke vaardigheden personen met een handicap tastbare toekomstperspectieven kunnen bieden en dat is dus een domein waarop meer inspanningen nodig zijn.

Werkgelegenheid en sociale bescherming

Alle mogelijke maatregelen voor aangepaste voorzieningen inzake onderwijs en opleiding zouden vergeefs kunnen zijn indien er geen vooruitzichten zijn op de arbeidsmarkt. Personen met een handicap staan in ontwikkelingslanden immers vaak geïsoleerd van de samenleving en toegang tot werk kan hun sociale status aanzienlijk verbeteren. Bovendien zou een inkomen de financiële kosten helpen verlichten voor zowel het individu als de naaste familieleden. In de vijf onderzochte landen hebben personen met een handicap recht op werkgelegenheid op basis van het non-discriminatieprincipe (zie Tabel 2). Zelfs in de DRC, een land waar de juridische bescherming voor personen met een handicap minimaal is, besteedt Hoofdstuk IV uit de *Code de Travail* uit 2002 aandacht aan personen met een handicap. Naar vergelijking beschikt Oeganda over de beste juridische bescherming inzake werkgelegenheid voor personen met een handicap. Zo is het recht op werk sinds 2006 opgenomen in de *Persons with Disability Act* en heeft het land al in 1990 de *Convention Vocational Rehabilitation and Employment (for Disabled Persons)* van de Internationale Arbeidsorganisatie geratificeerd (België heeft die conventie overigens nog niet geratificeerd).

Opnieuw laat de uitvoering van het beleid echter te wensen over, zelfs in de landen met een uitgebreide wetgeving inzake werkgelegenheid. De respondenten merkten immers op dat de meerderheid van personen met een handicap werkloos blijft.

Hindernissen als vooroordelen bij werkgevers, onvoldoende maatregelen vanuit de bevoegde ministeries en fysieke ontoegankelijkheid bemoeilijken de weg naar werk. Dit dwingt personen met een handicap tot bedelen op straat en werken in gevaarlijke sectoren (zoals de prostitutie en drugshandel in de DRC en de illegale handel in vervalste benzine in Benin). Nochtans blijken de zeldzame mensen met een handicap die er wel in slagen om een inkomen te verdienen, bekwaam te zijn in diverse sectoren. In beperkte mate zijn ze actief in de formele openbare sector als het onderwijs, de sociale sector, de politiediensten en de gezondheidszorg. Een groter deel is bedrijvig in de informele sector en dan vooral in de kleinhandel (als verkoper op straat) en in ambachtelijke beroepen (als kleermaker, schoenmaker, timmerman of kapper). Een goed voorbeeld van de inventiviteit bij personen met een handicap vinden we in de DRC, waar personen met een handicap handel drijven en een groot deel van het vervoer verzorgen op de transportlijn tussen Kinshasa en Brazzaville¹¹.

De hoge werkloosheidscijfers brengen een adequate levensstandaard voor personen met een handicap ernstig in het gedrang. Die kwetsbaarheid wordt nog versterkt door het uitblijven van sociale bescherming. Alle respondenten gaven aan dat de sociale bescherming onvoldoende is en zeker niet voldoet aan de grote vraag. De toegang tot sociale bescherming is sterk afhankelijk van het land en van de persoon met een handicap in kwestie. Zo bestaan er in Oeganda verschillende overheidsmechanismen zoals de financiële fondsen en voordelen waaronder het *Northern Uganda Action Social Fund* (NUSAF). Maar uit de bevraging bleek dat niet iedereen gelijke toegang heeft tot die middelen. In Tanzania en Rwanda bleek dat er nog verschillen bestaan tussen personen met een handicap onderling. In Tanzania beschikken personen met een handicap die actief zijn in de formele sector niet enkel over een hogere mate aan werkzekerheid, maar hebben ze ook recht op sociale zekerheid en een pensioensuitkering. In de informele sector en voor het overgrote deel van de werklozen is dat echter niet het geval. In Rwanda zijn het voornamelijk de oud-strijders met een handicap die sociale bescherming kunnen genieten. Ook de geografische situering kan doorslaggevend zijn voor personen met een handicap. In Tanzania kunnen zij in de stad op meer diensten rekenen dan op het platteland.

Slotgedachte

Diversiteit zal in de komende jaren een van de grootste uitdagingen vormen voor de internationale ontwikkelingssamenwerking. Een proliferatie aan actoren, belangen, thema's en prioriteiten maakt het zoeken naar duurzame oplossingen in het Zuiden er niet gemakkelijker op. Personen met een handicap moeten in die context meer erkenning krijgen. Hun noden zijn hoog en maar al te vaak krijgen zij beleidsmatig te weinig aandacht. Wanneer het thema handicap wel verankerd is in het beleid, laat de uitvoering vaak te wensen over. Het is duidelijk dat de internationale context van de ontwikkelingssamenwerking (Verenigde Naties, Europese Unie, andere donorlanden) hierop ingaat en zich heroriënteert naar een inclusief ontwikkelingsbeleid. Enkele Belgische acties tonen een groeiend bewustzijn. Maar het is hoog tijd dat deze ad-hocstappen in een strategisch kader worden gegoten. Hierbij lijkt het aangewezen om de toon van het VRPH te volgen en acties uit te voeren vanuit de rechten van personen met een handicap. Mensen met een handicap zijn geen ontvangers van ontwikkelingshulp, maar actoren in ontwikkelingssamenwerking.

[endnotes]

- 1 Opmerking: de vijfde categorie staat voor onvruchtbaarheid ten gevolge van maternale sepsis en abortus.
- 2 Laatst geraadpleegd op 22 februari 2012
- 3 Referenties voor de Verenigde Naties: General Assembly (03.02.2010), 63/150: *Realizing the Millennium Development Goals for persons with disabilities through the implementation of the World Programme of Action concerning Disabled Persons and the Convention of the Rights of Persons with Disabilities*; General Assembly (11.02.2009), 64/131: *Realizing the Millennium Development Goals for persons with disabilities*; United Nations General Assembly (2010), *Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals*; General Assembly – UN Human Rights Council (14.04.2010), 13/11: *Human rights of persons with disabilities: national implementation and monitoring and introducing as the theme for 2011 the role of international cooperation in support of national efforts for the realization of the rights of persons with disabilities*; UN Human Rights Council (21.03.2011): *The role of international cooperation in support of national efforts for the realization of the rights of persons with disabilities*; World Health Organisation and World Bank (2011), *World report on Disability*.
- 4 Referenties voor het Europese niveau: European Commission (2010), *Study of Disability in EC Development Cooperation*; European Foundation Centre (2010), *Study on challenges and good practices in the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities* VC/2008/1214; ACP-EU Joint Parliamentary Assembly (2011), *Resolution on the inclusion of persons with disabilities in developing countries*, Lomé.
- 5 DGD (2008). *Strategienota: Eerbied voor de Rechten van het Kind in Ontwikkelingssamenwerking*. Brussel, FOD Buitenlandse zaken, buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking.
- 6 Omdat handicap een thema is dat niet systematisch wordt opgevolgd, bestaan hier geen speciale markers voor en hebben we dus gezocht via trefwoorden. Het kan dus zijn dat sommige projecten niet werden opgenomen. Wel bevatten deze cijfers zowel projecten die gericht zijn op mensen met een handicap als meer algemene projecten, waarbij in de doelgroep specifiek rekening wordt gehouden met personen met een handicap. Projecten die in meer algemene zin werken rond bestrijding van landmijnen en dergelijke, en dus een invloed hebben op de preventie van handicap, zijn echter niet opgenomen
- 7 DGD (2011). *Verslag over de mensenrechtensituatie in de 18 partnerlanden van de Belgische ontwikkelingssamenwerking in het jaar 2010*, Brussel, FOD Buitenlandse zaken, buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking.
- 8 Specifieke wetten voor personen met een handicap bestaan in Tanzania (*Tanzania National Policy on Disability*, 2004 en aanvullingen uit 2010), Oeganda (*Uganda National Policy on Disability*, 2006) en Rwanda (waarvan de belangrijkste zijn: *Republic of Rwanda (2007), Law N° 01/2007 of 20/01/2007 Relating to Protection of Disabled Persons in General*; en *Republic of Rwanda (2007), Law N° 02/2007 of 20/01/2007 Relating to the Protection of Disabled Former War Combatants*.)
- 9 *Republic of Rwanda, Organic Law No. 03/2010/OL* van 18 juni 2010
- 10 Opmerking: Deze tabel is gebaseerd op het bestaande wettelijke kader van de 5 casuslanden die voorziet in de rechten voor personen met een handicap en brengt beleidsplannen niet in beeld.
- 11 Zie onder meer: <http://news.iafrica.com/features/746404.html>. Ook Prof. Dr. Patrick Devliegher (Katholieke Universiteit Leuven) deed onderzoek in Kinshasa en Brazzaville naar grensoverschrijdende handel door personen met een handicap.

nummer 69 – april 2012 – www.mo.be/papers
[Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking?]

Reeds verschenen MO* papers

2012

- mar 2012: Het einde van ontwikkelingssamenwerking? (Francine Mestrum)
- mar 2012: Brengen verkiezingen meer democratie in Congo? (Mieke Berghmans en Nadia Nsayi)
- mar 2012: Wat na Busan? (Bert Jacobs)
- mar 2012: Kan de politiek de ontwikkelingssamenwerking redden? (Alex Duncan en Gareth Williams)
- feb 2012: Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse? (Guy Standing)
- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? (Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majd Khalifeh)

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? (Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo)
- nov 2011: Is India goed bezig? (Jean Drèze en Amartya Sen)
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? (Gijs Justaert en Bart Verstraeten)
- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? (Marcus Leroy)
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? (Hania Zlotnik and Fred Pearce)
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een *game changer*? (Brigitte Herremans)
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? (Saartje Boutsen)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (Ronald C. Schoenmaeckers)
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (Richard Wilkinson en Kate Pickett)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (Nemat Shafik)
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (Rachel Perks en Koen Vlassenroot)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (Tom De Bruyn & Ignace Pollet)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (Elias Verbanck)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (John Vandaele & Marc Vandepitte)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (Lonne Poissonnier & Rudy De Meyer)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (Emiel Vervliet)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (Irene Khan and Steven Vanackere)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (Emiel Vervliet)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (Korneel De Rynck)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afghaanse water (Benjamin Sturtewagen)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (Marc Vandepitte)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (Harald Welzer en Jamie Shea)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (Jonathan Safran Foer en Louise Fresco)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (Kristof Clerix)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (Jean Reynaert en Patrick Develtere)
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (Ahmed Rashid en Jef Lambrecht)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (Samia Suys)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (Dambisa Moyo en Kumi Naidoo)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (Emiel Vervliet)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel)
- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet)
- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (Shirin Ebadi)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (Ruddy Doom en Simone Korkus)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (Emiel Vervliet)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (Saar Van Hauwermeiren)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (Emiel Vervliet)
- okt 2008: Blinkt alle goud? (Catapa)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (Kristof Decoster)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (Raf Custers)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (Jan Aertsen en Dirk Barrez)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (Forum for African Investigative Reporters - Vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (Bert Ingelaere)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (Saartje Boutsen)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (Emiel Vervliet)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (Marc Maes)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (IPCC, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Viva el populismo? (Emiel Vervliet en Alma De Walsche)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (Ludo De Brabander & Brigitte Herremans)

2006

- dec 2006: Hoe geglobaliseerd is de islam? (Olivier Roy)
- dec 2006: Zit de Congolese toekomst in de grond? (Sara Frederix en John Vandaele)
- nov 2006: Helpt onze hulp tegen honger? (Saartje Boutsen en Jan Vannoppen)
- nov 2006: Wil China de wereld overheersen? (Jonathan Holslag)

Al deze MO*papers kunnen gratis gedownload worden op www.MO.be/papers